

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УМОВАХ МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено актуальній педагогічній проблемі розвитку здібностей учнів в умовах малокомплектної школи. Приділено увагу особливостям навчально-виховного процесу у школах сільської місцевості. Розкриті методичні питання організації та проведення гурткової роботи в контексті реалізації програми "Шкільний автобус".

Ключові слова: обдарованість, розвиток здібностей учня, гурткова робота, малокомплектна школа.

Актуальність дослідження. Навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів, згідно Державного стандарту базової і повної середньої освіти, створює передумови для всебічного розвитку особистості учня і визначається на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи [1, с. 1]. Проте, навчально-виховний процес міських і сільських шкіл має свої особливості, які спричиняють необхідність застосовувати різні методичні підходи для досягнення означених освітніх результатів та розвитку особистості учня.

Метою статті є розкриття методичних питань розвитку індивідуальних здібностей учнів в умовах сучасної сільської школи.

Проблеми організації навчально-виховного процесу у малокомплектній школі досліджували В.Б. Лебединцев, П.Є. Решетніков, І.С. Соловєцький, В.О. Сухомлинський, П.Т. Фролов та ін.

Особливість організації навчання учнів у сільських малокомплектних навчальних закладах полягає у тому, що відсутні не тільки паралельні класи, але іноді й окремі класи. Виникає потреба проводити заняття у різновікових групах, до того ж зміст навчального матеріалу для кожного класу різний. Отже, основна відмінність проведення уроку в сільській школі така: 1) навчальних предметів на одному уроці і різновікових класів може бути декілька; 2) вчитель перебудовується на роботу то з одним, то з іншим класом, не пропускаючи з виду головну мету роботи в кожному класі [3, с. 122].

Уроки у малокомплектних школах будуються за певними етапами, межі яких визначаються переходом учнів від занять з учителем до самостійної роботи і навпаки. Працюючи над поурочним планом, педагогу необхідно не тільки визначити зміст навчального матеріалу і види роботи, але і найбільш доцільно розподілити час для занять з учителем та самостійної роботи учнів по кожному класу. Необхідно виділити більше часу тому класу, де вивчається новий чи складний матеріал, а також класу молодшої вікової групи, враховуючи меншу підготовленість учнів до тривалої самостійної роботи. Таким чином, у школярів необхідно сформулювати такі вміння: зосереджуватись на виконанні завдання; не відволікатися і не слухати пояснень вчителя для іншого класу; не слухати відповіді учнів іншого класу; швидко активізувати увагу при зверненні вчителя до них.

Робота вчителів з двома-трьома класами, до складу яких входять до п'яти чоловік має певні специфічні риси: активна робота у малих групах, можливість приділити увагу кожному учню, організація самостійної роботи з малою кількістю школярів, проведення інтегративних і міжпредметних уроків і консультацій, модифікація всіх дидактичних методів і педагогічних підходів для індивідуального навчання [2]. Такі особливості мають певні позитивні сторони *для школярів*:

- вчитель добре знає не тільки кожного учня, але й їх сім'ї, що створює доброзичливу атмосферу і соціальний захист кожної дитини;

- підвищена увага до кожного учня як на уроці, так і у позаурочний час;

- можливість активної співпраці кожного учня з педагогом;

і для вчителя:

- можливість забезпечити інтенсивне педагогічне спілкування та взаємодію;

- знання психології кожного учня;

- легше вирішуються проблеми дисципліни на уроці;

- повнота навчального контролю;

- можливість діагностування причин виникнення помилок і складнощів у розумінні навчального матеріалу;

- забезпечення особистісно орієнтованого навчання та можливість виявлення задатків учня до певного виду діяльності.

Проте, поряд наявні і такі негативні сторони малокомплектної школи *для учнів*:

- одноманітність обставин, контактів, форм взаємодії розвиває психологічну втому або відторгнення між учнями;

- необхідність бути постійно підготовленим до відповіді;

- обмеженість у спілкуванні і розвитку комунікативних здібностей;

- не сформованість колективних відносин;

- постійний контроль навчальної роботи;

а для вчителя:

- необхідність щоденної підготовки до уроків з різних предметів у різних класах;

- обмежена можливість використання фронтальних і групових форм організації навчальної діяльності;

- ускладнюється створення атмосфери змагання між учнями;

– недостатня кількість учнів у класі породжує явище "психологічної монотонності", що може призводити до втоми і втрати інтересу до навчання.

Отже, мала кількість учнів, з якими працює вчитель, створює сприятливі умови для індивідуальної роботи та формування знань і вмій. Проте, розглянуті специфічні риси уроків малокомплектної школи, вимагають від вчителя активної педагогічної роботи і прояву творчості. Постійна індивідуальна робота та малий педагогічний колектив, дозволяють краще виявляти здібності кожного учня.

Повноцінний розвиток індивідуальних здібностей особистості відбувається лише за умови спеціально організованої систематичної цікавої діяльності, до якої схильний учень. Такі умови можна створити в межах загальноосвітнього навчального закладу лише на заняттях гуртка. Причиною цього є те, що на уроках учні найчастіше зайняті вивченням нового матеріалу, а виконання різномірних практичних завдань відбувається не систематично.

У результаті наших досліджень визначено, що гурткова робота ефективно розвиває здібності учнів. На це вказують досягнення гуртківців на численних конкурсах: "Едісони ХХІ століття", захист творчих науково-дослідних проєктів при Малій академії наук України та ін. Учні, які активно залучені до гурткової роботи мають найкращі результати на турнірах і олімпіадах, що є показником їх високих особистих досягнень. Проведення гуртків у сільській місцевості ускладнюється тим, що більшість учнів приїжджають до школи з інших населених пунктів, які не мають загальноосвітніх навчальних закладів. Таким чином, час відправлення шкільного автобуса, обмежує тривалість знаходження учнів у школі та ускладнює організацію навчально-виховного процесу у позаурочній і позакласній формах.

Окреслена проблема вирішувалась нами за напрямками організації гурткової роботи з природничих дисциплін. Для залучення учнів до технічної творчості і дослідницької діяльності ми пропонуємо оптимізувати час проведення гуртка в школі, щоб школярі встигали на шкільний автобус. З іншого боку ми також намагались зменшити психологічне навантаження на учня постійним контролем з боку педагога у межах школи.

Оптимізація часу проведення гуртка полягає у тому, що на заняттях вчитель проводить тільки контроль і аналіз виконаної роботи та інструктаж щодо подальшої роботи. Основна практична діяльність учнів, яка не вимагає спеціального обладнання і технологічної оснастки, переноситься у домашні умови.

Наприклад, проведення гуртка "Художнє різьблення по деревині" проводиться таким чином: на занятті, протягом п'яти хвилин, вчитель перевіряє розмітку майбутньої орнаментальної композиції чи виробу, потім демонструє і пояснює як відбувається різьблення основних елементів чи виконання технологічної операції. Вдома учень самостійно виконує різьблення. Для того щоб забезпечити виконання практичної роботи у домашніх умовах, на початку гурткової роботи, учні виготовляли ножі і пристосування для правки леза.

Іншим прикладом є організація гуртка "Сільськогосподарське дослідництво" Пріоритетним для гурткової роботи обрано напрямок дослідницької діяльності в галузі рослинництва. Догляд за рослинами можна здійснювати не так часто, як того вимагають тварини, що не примушує затримуватись гуртківців після уроків кожного дня.

Пришкільний експериментальний майданчик гуртківців може бути влаштовано поблизу навчального корпусу у вигляді невеличкої теплиці. У теплиці насіння рослин висіваються раною весною, щоб по можливості максимально змістити час проведення експериментів на період навчання у школі, до літніх канікул. Габаритні розміри теплиці є досить невеликі, оскільки вона розміщує лише контрольні експериментальні зразки рослин у невеликій кількості. Враховуючи те, що учнів до школи привозить шкільний автобус з інших сіл, де немає загальноосвітнього навчального закладу, основні експерименти над рослинами учням пропонується проводити в домашніх умовах. Так їм легше доглядати за ними, ставити експерименти та здійснювати необхідні спостереження. На заняттях гуртка учні звітуються вчителю про хід основних досліджень, які вони проводили вдома, виконують невеличкі контрольні експерименти та отримують нові завдання для продовження дослідження. На це витрачається небагато часу, тому учні встигають на шкільний автобус, який розвозить їх додому.

Отже, оптимізація часу проведення гурткової роботи надає можливість залучити учнів до систематичної цікавої діяльності, вирішити проблему обмеження часу перебування в школі учнів приїздом шкільного автобуса і забезпечити розвиток здібностей особистості школяра.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Затверджений постановою Кабінету міністрів України від 14 січня 2004 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1-2.
2. Лебединцев В.Б. Модернізація сільської малокомплектної школи: не класно-урочна модель // Народное образование. – 2005. – № 1. – С. 103-107.
3. Особенности педагогического процесса в малокомплектной школе: Кн. для учителя: Из опыта работы / П.Т. Фролов, И.С. Соловецкий, П.Е. Решетников и др.; Под ред. П.Т. Фролова. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с. – ("Мастерство учителя: идеи, советы, предложения").

Golovach A., Dzhevaga G.

PERSONALITY DEVELOPMENT OF PUPIL IN UNGRADED SCHOOL

The article is devoted to the actual pedagogical problem of development of pupil's capabilities in ungraded schools. Attention is paid to peculiarities of the educational process in the rural schools. Disclosed are methodological issues of woodwork class organization in the context of the "School bus".

Key words: talent, development of pupil capabilities, section work, ungraded school.

Стаття надійшла до редакції 18.10.12